

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Mjukstart in i forskningen för pedagoger

– bron mellan vardag och forskning

Jannica Rådberg & Alena Wattenberg

LAU370

Handledare: Bengt Jacobsson

Examinator: Tobias Pettersson

Rapportnummer: HT07-1190-12

Abstract

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel: Mjukstart in i forskningen för pedagoger – bron mellan vardag och forskning

Författare: Jannica Rådberg & Alena Wattenberg

Termin och år: HT 2007

Kursansvarig institution: Sociologiska institutionen

Handledare: Bengt Jakobsson

Examinator: Tobias Pettersson

Rapportnummer: HT07-1190-12

Nyckelord: kompetensutveckling, skolutveckling, personlig kunskapsutveckling

Sammanfattning

Detta examensarbete har för avsikt att hjälpa yrkesverksamma lärare att lättare ta till sig ny forskning och facklitteratur inom ämnet för pedagogik och didaktik. Handboken innehåller fem konkreta, frekvent förekommande och av oss i verksamheterna observerade situationer som knyts till nationella styrdokument och till ett urval av kursböcker som nyexaminerade lärare vid institutionen för Didaktik och Pedagogik vid Göteborgs universitet har arbetat med under sin utbildning. Varje kapitel i handboken behandlar en av de fem ovan nämnda situationerna och innehåller två illustrationer, en problemformulering samt citat ur kurslitteraturen och en avslutande diskussion som förhoppningsvis leder läsaren till egna reflektioner kring de skildrade problemsituationerna och gör den nyfiken på en djupare läsning av facklitteratur och forskningsrapporter inom området. Då lärare idag inte har möjlighet till kompetensutveckling i den utsträckning de skulle behöva och själva vilja, kan denna handbok fungera som en länk mellan vardagen och kompetensutvecklande litteratur.

Innehållsförteckning

1. Inledning	2
1.1 Bakgrund och motiv	2
1.2 Syfte	2
2. Litteraturgenomgång	3
2.1 Rapporter kring lärares arbetsmiljö angående möjligheter till kompetensutveckling och fortbildning	4
2.2 Kurslitteratur som stöd för handbokens relevans	5
2.3 Kurslitteratur som innehåll i handboken	5
2.3.1 Kurslitteratur med huvudtema pedagogik och didaktik	6
2.3.2 Kurslitteratur med huvudtema språk, kultur och kommunikation	7
3. Metod	7
4. Etik	9
5. Diskussion och avslutande kommentarer	9
6. Litteraturförteckning	12
7. Bilagor	13

1. Inledning

1.1 Bakgrund och motiv

När vi, två blivande musiklektörer i slutfasen av vår utbildning, stod inför valet av tema till examensarbetet, var nog den viktigaste aspekten relevansen för läraryrket. Vi ville inte skriva en av de uppsatserna som behandlar viktiga områden och är väl skrivna, men som aldrig läses av dem som skulle ha mest nytta av dem, men pga. brist på tid och ork inte kommer ens nära bibliotekshyllorna med facklitteratur och forskningsrapporter. Därmed hade vi skapat oss en utgångspunkt, nämligen att göra något annat än en uppsats som skulle få yrkesverksamma lärare att bli intresserade av att ändå närma sig just bl. a. uppsatser och facklitteratur. Då formatet *vetenskapligt korrekt skriven uppsats* resp. *fackbok med stort omfång* inte verkar tilltala lärare ute på skolorna, trots att intresset för dessa verks innehåll onekligen finns bland målgruppen, valde vi ett mer lättillgängligt och tilltalande format, nämligen handboken. En handbok, som i sin form skulle komma väl till användning ute i skolorna, som kan läsas bitvis under en kafferast i lärarrummet eller hemma när arbetsbördan tillåter. Boken ska väcka så pass mycket nyfikenhet och intresse, att läsaren känner lusten att då och då ta den i sin hand och bläddra i den.

Handbokens innehåll skulle ha utgångspunkten i situationer som hör till skolans vardag och som lätt kan kännas igen av yrkesverksamma lärare. Vi ville undvika att skriva om sådant som inte känns väsentligt för lärare. Medan det finns ett stort intresse för forskningen hos många, så finns det även en uppfattning bland vissa lärargrupper att forskningen inte behandlar sådant som är betydelsefullt och att verklighetsförankringen fattas när forskare utan praktiskt pedagogisk bakgrund skriver rapporter. Just därför valde vi att samla in data till våra primärkällor själva och i verksamheten, alltså ute på skolorna i klassrummen.

För att bygga en bro mellan dessa verklighetsförankrade situationer och dagens forskningsläge ville vi knyta våra observationer till den mest relevanta delen av vår kurslitteratur, som enligt vår uppfattning utgör de just nu mest väsentliga och aktuella ståndpunkterna och forskningsrönen inom pedagogisk och didaktisk forskning.

1.2 Syfte

Som vi antyder ovan, har vårt arbete i huvudsak två syften, ett mer detaljerat och ett mer övergripande.

- Det övergripande syftet med handboken är att väcka intresse hos yrkesverksamma lärare för forskning inom ämnena pedagogik och didaktik.
- Det mer detaljerade syftet med handboken är att få yrkesverksamma lärare att börja reflektera över situationer som frekvent dyker upp i deras vardag.

Det övergripande syftet med handboken är att få yrkesverksamma lärare att få upp ögonen för litteratur och forskning kring deras egen vardag. Vår uppfattning är som nämnts tidigare att lärare i alldeles för liten utsträckning ges utrymme för fortbildning och tid och ork räcker inte alltid till för att läsa facklitteratur eller avhandlingar på fritiden. Detta är dock nästintill ett måste i dagens skola som präglas av en alltmer omfattande och ständigt pågående

skolutvecklingsanda som i sin tur kräver en kontinuerlig kompetensutveckling hos de verksamma. "För kompetensutveckling inom läraryrket krävs att lärare litat på sin intuition och har mod att söka ny och okänd kunskap."¹ Handboken ska hjälpa läraren att våga söka just denna nya och okända kunskap. Boken ska tjäna som en översikt över vilken litteratur som finns, i detta fall den litteraturen som nyexaminerade lärare i Göteborg har arbetat med under sin utbildning, och hur den konkret kan komma till användning i situationer hämtade från skolans vardag.

Tanken är att läraren känner igen en situation i boken och blir nyfiken, eftersom dilemmat som illustreras har en verklighetsanknytning för läraren. De följande, till dilemmat knutna citat och referat ger förhoppningsvis nya infallsvinklar och leder så småningom till att läsaren får egna tankar och reflektioner kring problemet under bokens diskussionsdel, men också via citaten och referaten får en inblick i den litteratur handboken är baserad på. Möjligen blir läsaren nyfiken på att plocka fram en av böckerna som ligger till grund för handboken och börjar läsa i den. Steget från vår inbjudande och mer lättlästa handbok till något tyngre facklitteratur blir därmed förhoppningsvis kortare och enklare att ta. Dessutom kan klyftan mellan forskare och verksamma lärare bli mindre. Det finns uppfattningar bland yrkesverksamma lärare att forskningen inte inriktar sig på det som egentligen känns angeläget att fokusera på. "Beslutsfattare och pedagogikforskare uppfattas (av lärare) inte sällan som utopister fjärran från det dagliga slitet i klassrummet."² Handboken kan då även bidra till att lärare ser att det som forskare har kommit fram till faktiskt kan ha relevans för deras dagliga arbete.

Det mer detaljerade syftet med boken är att uppmuntra verksamma lärare till egen reflektion kring situationer som rätt så frekvent dyker upp i skolans vardag. Nyfikenheten väcks ofta genom igenkänning och de följande citat och referat uppmuntrar, som beskrivits ovan, till egna reflektioner. Då det inte ges konkreta lösningar, utan bara korta referat och citat som belyser dilemmat utifrån olika perspektiv, är det läsaren själv som genomgår den nödvändiga resan för att till slut komma fram till en av många möjliga lösningsförslag, som kan bidra till att dilemmat i fortsättningen kan undvikas eller i varje fall kan hanteras bättre. Därmed väcks inte bara intresset hos läsaren till egen vidareutbildning, utan läsarens reflektioner kan också bidra till att skolans vardag präglas av mindre missförstånd och dilemman.

2. Litteraturgenomgång

I följande kapitel går vi igenom de litterära primär- resp. sekundärkällorna vi grundar vårt arbete på. Böckerna och rapporterna vi nämner står antingen för ett konkret innehåll i handboken eller understryker handbokens relevans. Metodikböckerna som kommit till användning vid skrivning av denna rapport, nämligen *Rapporter och uppsatser* av Jarl Backman³ och *Forskningsmetodikens grunder* av Runa Patel⁴ och Bo Davidson, har dock inte tagits upp närmare, då de inte har använts till själva examensarbetet dvs. handboken, utan endast till denna kompletterande uppsatsdel.

¹ Colnerud, Gunnel & Granström, Kjell 2002:129

² Persson, Bengt 2001:30

³ Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

⁴ Patel, Runa & Davidson Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Rapporterna som styrker vår handboks relevans får här en mer noggrann genomgång, då deras innehåll inte kommer att ingå i handboken, vilket dock är fallet för övriga kursböcker, som därmed endast får en kortare presentation i detta avsnitt.

2.1 Rapporter kring lärares arbetsmiljö angående möjligheter till kompetensutveckling och fortbildning

Vi har tagit del av rapporter som beskriver lärares arbetssituation gällande fortbildning och kompetensutveckling. Vi har kontaktat såväl Lärarförbundet som Lärarnas Riksförbund, arbetsmiljöverket, skolverket och myndigheten för skolutveckling och bett om aktuella rapporter kring lärarnas möjlighet till kompetensutveckling och fortbildning inom ramarna för deras tjänst. Till slut har vi fått tre rapporter som enligt nämnda organisationer är de för tillfället mest aktuella och relevanta undersökningarna. Dessa rapporter är arbetsmiljöverkets sammanställning av resultaten från enkätundersökningen 2002⁵, Lärarförbundets artikel *Kvalificerande arbete – lärares vardagliga arbete som bas för lärarprofessionens autonomi* från 2006⁶ och rapporten *Ett lyft för lärarna? – Kommunernas hantering av den statliga fortbildningssatsningen*, en rapport som genomfördes av Lärarnas Riksförbund hösten 2007⁷. Det som samtliga av de tre rapporterna skildrar är att intresset för kompetensutveckling bland lärarna är stort, men att förutsättningarna till vidareutveckling och fortbildning inte är givna eller mycket dåliga.

I samband med projektet *Läraryftet*, där verksamma lärare via statliga subventioner ska ges möjlighet till fortbildning och kompetensutveckling, har Lärarnas Riksförbund via sina kommunombud gjort en utvärdering av hur de olika kommunerna i landet har hanterat satsningen. Det visade sig att man i nästan en tredjedel av alla kommuner inte ens hade diskuterat satsningen vid undersökningstillfället, och där man hade diskuterat projektet var man i 62% av fallen inte överens mellan arbetsgivar- och arbetstagar sidan om hur satsningen skulle tas tillvara⁸. I 91% av fallen har man inte diskuterat villkoren för de deltagande lärarna⁹ och där detta har skett har den mest påtagliga anledningen till oenigheten varit att 83% av de tillfrågade lärarna angav att de skulle få mindre än 80% av sin lön under den tiden de deltog i projektet¹⁰ och att de inte hade råd med detta, särskilt som det i vissa fall inte heller skulle ges kompensation för bl.a. kurslitteratur, resor och pensionsbortfall¹¹.

I Lärarförbundets artikel *Kvalificerande arbete – lärares vardagliga arbete som bas för lärarprofessionens autonomi* diskuteras hur lärarna delar upp sin undervisningsfria arbetstid och vad de ägnar sig åt under dessa timmar. Under rubriken *kvalificerande arbete* i artikeln hittar man kategorin *individuell kompetensutveckling*. Enligt Lärarförbundets undersökning,

⁵ Arbetsmiljöverket (2002). *Skolans arbetsmiljö – resultat av enkätundersökning våren 2002*

⁶ Lärarförbundet (2006). *Kvalificerande arbete – lärares vardagliga arbete som bas för lärarprofessionens autonomi*

⁷ Lärarnas Riksförbund (2007). *Ett lyft för lärarna? – Kommunernas hantering av den statliga fortbildningssatsningen*

⁸ Lärarnas Riksförbund 2007:6

⁹ Lärarnas Riksförbund 2007:8

¹⁰ Lärarnas Riksförbund 2007:12

¹¹ Lärarnas Riksförbund 2007:8

som baseras på frivilliga deltagare från tre kommuner som utvalts slumpvis och som fick svara på frågan "Vad gör du nu?" ett antal gånger per dag under en veckas tid, är det i medeltal endast 2% av de tillfrågade lärarna som faktiskt ägnar sig åt individuell kompetensutveckling under sin undervisningsfria arbetstid¹².

Den tredje rapporten som styrker betydelsen av vår handbok är arbetsmiljöverkets sammanställning av enkätsvar från en undersökning som genomfördes under våren 2002 och som vände sig till samtliga rektorsområden som fanns registrerade i den statistiska centralbyråns (SCB) register år 2002. Trots en låg svarsfrekvens på 57%, finns det tydliga resultat under rubriken *psykosociala problem* som tyder på brist på möjlighet till kompetensutveckling. På andra plats i statistiken som visar inom vilka områden psykosociala problem har påtalats som mest frekvent, finner vi *känsla av otillräcklighet hos personalen* med en svarsfrekvens på runt 63%. Runt 43% har angett att de upplever problem i samband med *handledning, fortbildning, utvecklingssamtal och gruppdynamisk utbildning*¹³. Bland de övriga psykosociala problem som angetts av de tilltalade hittar vi även *brist på tid till eftertanke och reflektion*, vilket är viktiga beståndsdelar i kompetensutvecklings- och fortbildningsarbetet¹⁴. Intressant för vårt arbete är också översikten i rapporten som visar de fyra mest påtalade arbetsmiljöbrister inom skolan vid de senaste undersökningarna som gjorts under 90-talet¹⁵. På andra plats hittar vi, som nämnts ovan, *otillräcklighet*, vilket är en direkt indikator på att personalen känner ett behov av kompetensutveckling/fortbildning, och på fjärde plats hittar vi *personlig utveckling*. Påfallande är även att dessa två faktorer inte har förekommit alls bland de mest påtalade arbetsmiljöbristerna i tidigare studierna, vilket dels kan bero på att man inte fokuserade så mycket på dessa aspekter tidigare, eller att bristerna därvidlag har ökat.

2.2 Kurslitteratur som stöd för handbokens relevans

Perspektiv på skolutveckling av Lena Folkesson¹⁶ m.fl. problematiserar bl.a. både kollektiv och individuell kompetensutveckling via konkreta exempel. Boken både ger och efterlyser strategier för skolutveckling, och genom att vår handbok är tänkt att vara en del i en utvecklingsstrategi för individuell och kollektiv kompetensutveckling, har vi funnit mycket stöd för vårt projekt i *Perspektiv för skolutveckling*.

I *Respekt för läraryrket* har Gunnel Colnerud och Kjell Granström¹⁷ utgått från ett stort empiriskt material där det har framgått att de intervjuade och observerade lärarna uttrycker ett behov att utveckla sin yrkesspråkliga och yrkesetiska kompetens. Då våra problemsituationer inte sällan bygger på just språkliga och etiska brister har vi ansett *Respekt för läraryrket* vara mycket användbar för att styrka handbokens relevans.

¹² Lärarförbundet 2006:21

¹³ Arbetsmiljöverket 2002:12

¹⁴ Arbetsmiljöverket 2002:13

¹⁵ Arbetsmiljöverket 2002:16

¹⁶ Folkesson, Lena, Lendahls Rosendahl, Birgit, Längsjö, Eva & Rönnerman, Karin (2004). *Perspektiv på skolutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

¹⁷ Colnerud, Gunnel & Granström, Kjell (2002). *Respekt för läraryrket – om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS förlag.

2.3 Kurslitteratur som innehåll i handboken

Den forskning vi bygger vår bok på och som vi hittar stöd i för bokens relevans utgör till största del den obligatoriska kurslitteraturen i form av böcker som vi har arbetat med under vår utbildning. Dessa böcker kan huvudsakligen delas in i två kategorier: böcker som mestadels handlar om pedagogik som forskningsämne å ena sidan och böcker som har tyngdpunkten mer på kommunikation med huvudfokus på språk och kultur å andra sidan.

2.3.1 Kurslitteratur med huvudtema pedagogik och didaktik

Till den första kategorien räknar vi bl. a. *Att finna balans* av Lars-Åke Kernell¹⁸. Denna bok har framförallt varit viktig för oss, då den precis som vi försöker bygga broar mellan teori och praktik. Kernell knyter teoretiska termer till praktiska situationer precis som vi vill att läsaren till vår handbok gör.

Värdegrunden – finns den? av Kennert Orlenius¹⁹ rör värdegrundsfrågor som diskuteras i dagens skola och som ligger till grund för ett etiskt korrekt bemötande och en neutral kommunikation mellan aktörerna på skolan. Då vi berör just brister i dessa avseenden har boken varit en relevant källa till handboken.

Boken *Lärare av imorgon* av Ference Marton och Ingrid Carlgren²⁰ belyser med konkreta exempel och en översiktlig sammanställning av pedagogikens och didaktikens historia, hur läraryrket har förändrats de senaste åren och hur förändringen kommer att se ut i framtiden. Relevansen för handboken består till största delen av det faktumet att läraryrket utvecklas i en ständigt pågående process som kräver att verksamma lärare är en del av utvecklingen. Detta i sin tur kräver en ständigt pågående kompetensutveckling, vilken vår handbok vill vara en del av och en hjälp till.

Om lärande av Ference Marton och Shirley Booth²¹ har som en av sin huvudtes att konsten att lära alla allt inte existerar, utan att varje situation kräver olika metoder. Just därför har vi inte heller gett färdiga lösningar i vår handbok, utan endast vägvisare till lärarens egna tillvägagångssätt i just den situation som aktualiserar guidning. Då boken ger både konkreta exempel ur lärarens praktiska vardag och bygger upp teoretiska tankeexperiment, innehåller den många exempel till handboken för att bygga broar just mellan praktiska och teoretiska öar.

Roger Säljö *Lärande i praktiken*²² har som huvudsyfte är att argumentera för att mänskligt lärande bör förstås i ett kommunikativt och sociohistoriskt perspektiv. Säljö har med hjälp av sin erfarenhet inom inlärnings- och utvecklingspsykologi tagit reda på under vilka omständigheter man utvecklar kompetenser och färdigheter och vilken påverkan omvärlden och miljön har på individens och gruppens lärande. Huvudfokus ligger på Vygotskys utvecklingssyn som i huvudsak utgår ifrån att kommunikation är den viktigaste komponenten

¹⁸ Kernell, Lars-Åke (2002). *Att finna balans*. Lund: Studentlitteratur.

¹⁹ Orlenius, Kennert (2001). *Värdegrunden - finns den?* Stockholm: Runa förlag.

²⁰ Carlgren, Ingrid & Marton, Ference (2001). *Lärare av i morgon*. Kristianstad: Lärarförbundet.

²¹ Marton, Ference & Booth, Shirley (2000). *Om Lärande*. Lund: Studentlitteratur.

²² Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken*. Stockholm: Prisma.

i inlärningssituationen. Kommunikationsstörningar är den nog viktigaste aspekten i våra problemskildringar, vilket har gjort Säljös bok mycket användbar i uppsatsarbetet.

En bok som har specialpedagogiken som sitt egentliga huvudtema är *Elevens olikheter – och specialpedagogisk kunskap* av Bengt Persson²³. Även om vi inte specifikt berör specialpedagogiken, finns det många konkreta och väldigt användbara tips från denna disciplin som hjälper att se eleven, se världen från elevens perspektiv och hjälpa och stödja den när det uppstår konflikter. På dessa aspekter bygger vi till stor del situationerna i handboken; därför har Bengt Perssons bok varit mycket värdefull i arbetet med att konkretisera de av oss observerade situationerna och därefter tillfoga sakliga problemformuleringar till.

Boken *Respekt för läraryrket* av Gunnel Colnerud och Kjell Granström visar, som ovan redan presenteras, att behovet av kompetensutveckling inom olika områden finns hos yrkesverksamma lärare. Då boken inte bara påvisar behovet, utan också ger en rad konkreta råd till förbättring av situationen, har vi haft stor nytta av den vid citat- och referatinsamlingen till handboken.

2.3.2 Kurslitteratur med huvudtema språk, kultur och kommunikation

Till denna kategori nummer två vill vi räkna *Språk, kultur och social identitet* av Seija Wellros²⁴ och *Samspel för lärande* av Olga Dysthe²⁵. Den förstnämnda problematiserar språkets viktiga roll som skapare av tankemönster och överförare av värderingar och detta sker inte sällan omedvetet. Detta fenomen baserar i princip samtliga av våra problemskildringar på, vilket gjort denna bok mycket användbar under arbetet med vår handbok.

I Olga Dysthes bok fokuseras också språket som en central komponent i lärandesituationer. Här spelar balansen mellan individ och kollektiv en viktig roll och länken dem emellan, nämligen kommunikationen, problematiseras. Boken innehåller många råd för att förbättra kvalitén av den kommunikation vi finner i skolan idag vilket också är syftet med vår handbok.

3. Metod

Vi har använt oss av två olika metoder. Vad det gäller våra egna primärkällor, dvs. situationerna vi valt att illustrera i handboken, har vi samlat in dessa dels via icke-deltagande observation under VFU-perioder och under seminarierna på Institutionen för Pedagogik och Didaktik vid Göteborgs universitet, dels via deltagande observation under VFU-perioder där vi själva har hållit i lektionerna. Vi har alltså aktivt deltagit i situationen vi har valt att undersöka som kännetecknar just deltagande observation²⁶. Situationerna under den verksamhetsförlagda delen av utbildningen har vi valt eftersom de garanterar störst verklighetsförankring, medan observationerna vid högskolan genomfördes för att visa att

²³ Persson, Bengt. (2001). *Elevens olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.

²⁴ Wellros, Seija. (1998). *Språk, kultur och social identitet*. Lund: Studentlitteratur.

²⁵ Dysthe, Olga. (Red.). (1996). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.

²⁶ Patel & Davidson 2003:95ff

kommunikationsstörningar av det slaget vi beskriver i handboken kan förekomma på alla nivåer inom utbildningssektorn. I samtliga fall har vi fungerat som okända observatörer. Inom den verksamhetsförlagda delen av utbildningen finns ofta inslag av observation och den lokala lärarutbildaren är medveten om att observation sker. I det här fallet har de observerade dock inte vetat vad observationerna tjänar till och har därför inte medvetet kunnat påverka undersökningen. Därför vill vi kalla oss för okända observatörer enligt definitionen att vi genom vårt deltagande inte påverkat den delen av undersökningen som ligger till grunden för vårt arbete²⁷. Vid dessa observationstillfällen har vi noterat återkommande situationer där någon form av missförstånd eller annan kommunikationsstörning uppstått. Denna samling har vi sedan gått igenom och valt ut fem situationer som bäst representerar de kommunikativa problem som vi anser vara mest frekventa. Naturligtvis har situationerna ordagrant bara förekommit en enda gång, men strukturen bakom kommunikationsstörningen är gemensam för många problemsituationer, även om orden varierar.

Problemet, att lärare inte har tid eller energi att ta till sig ny forskning och inte sällan saknar verklighetsförankringen i den, tyckte vi kunde bäst lösas genom att ta exempel från lärarens vardag just för att garantera verklighetsförankringen och starta vid en utgångspunkt som genom sin igenkänningsfaktor borde väcka intresse hos läsaren. Den direkta observationen, dvs. observation med "empirisk kontakt"²⁸, har då varit den mest relevanta metoden för att samla in material till situationsskildringarna både enligt vår uppfattning och enligt den gängse²⁹. Vi ville samla in information i det ögonblicket och det sammanhanget som kommunikationsstörningen uppstår, utan att individerna som ingår i situationen påverkas så att situationen blir onaturlig. Hade vi valt att göra intervjuer eller enkätundersökningar efteråt, hade deltagarna behövt minnas vad som hände vilket kunde ha gett annorlunda resultat samt att de deltagande dessutom hade haft större möjlighet att påverka resultatet, som då hade blivit mer subjektivt. Den datainsamlingen vi gjorde under observationstiden omfattar kvalitativa data, då det inte var mängden av olika situationer, utan deras kvalitativa värde som avgjorde om situationen var lämplig att skildras i boken³⁰. Ju mer frekvent kommunikationsstörningen bakom situationen förekommer desto högre blir situationens kvalitativa värde resp. undersökningens validitet³¹.

De litterära sekundärkällorna till handboken består av samtliga kursböcker som har varit obligatoriska under kurserna LAU100, LAU200 och LAU310 under den tid vi läste på Institutionen för Pedagogik och Didaktik i Göteborg (i fortsättning kallat IPD Göteborg), och som har beskrivits i relation till arbetets syfte i föregående kapitel. Valet av litteraturen föreföll naturligt, då vi ville utgå från den pedagogiska grund som alla snart nyexaminerade lärare i Göteborg bör ha gemensamt. Dessutom ser vi att dessa böcker är högst relevanta för lärare idag, då de utvalts av IPD Göteborg till att vara obligatoriska för lärarstudenterna idag. I valet av kurslitteratur har vi begränsat oss till endast böcker som varit obligatoriska, och inte artiklar eller utdrag ur kompendier. Anledning till detta är att artiklar och kompendier har ett kortare "bäst-före-datum" samt att vi med tanke på arbetets storlek varit tvungna att begränsa valet av litteratur. Dessutom är det mycket svårt för intresserade läsare utanför IPD Göteborg som önskar fördjupa sig i delar av den litteratur vi kort presenterar i handboken att få tag på kompendier och artiklar, medan böckerna finns tillgängliga på fler ställen och under en

²⁷ Patel & Davidson 2003:95ff

²⁸ Backman 1998:29

²⁹ Patel & Davidson 2003:87ff och Backman 1998:54

³⁰ Backman 1998:29

³¹ Patel & Davidson 2003:103

mycket längre tid. I detta avseende har de böckerna som i sin helhet varit obligatoriska förefallit vara mest relevanta.

Till uppsatsdelen har vi utöver den ovan nämnda litteraturen även använt oss av studier som har bedrivits av Lärarförbundet och Lärarnas Riksförbund samt arbetsmiljöverket angående lärares möjlighet till kompetensutveckling, för att hitta fler relevanta skäl till skrivandet av vår handbok utöver de observationer vi har gjort på skolor där lärarna angett att de inte har tid och ork att ta till sig ny forskning i form av rapporter, böcker eller uppsatser. En mer detaljerad genomgång av dessa rapporter finns i föregående kapitel.

Till uppsatsdelens utformning har även metodiska handböcker kommit till användning, som även dessa har nämnts i litteraturgenomgången.

4. Etik

Vid varje form av undersökning, som i detta fall observation, krävs en etisk medvetenhet för att säkerställa de inblandades integritet. Vi har valt att inte ange namn på skolor, personer eller exakta tidpunkter där observationerna skett, så att de problemsituationer som illustrerats i handboken inte kan knytas till enstaka individer. Undersökningen har alltså inte varit anonym, då vi vet vem vi har undersökt (t.o.m. delvis oss själva), men den är konfidentiell genom att svar inte kan knytas till enskilda individer³². Naturligtvis skulle man ändå kunna få information om var vi har varit under den högskole- resp. verksamhetsförlagda delen av vår utbildning, samtidigt som de lokala lärarhandledarna som vi har mött under vår utbildning kan känna sig utpekade. Därför är det viktigt för oss att än en gång påpeka att det aldrig har förekommit att läraren i de valda situationerna i handboken har sagt eller gjort någonting som inte varit välment. De lärare vi har observerat har alltid varit mån om eleverna och haft goda avsikter med det de har sagt. Dessutom har vi även valt situationer där vi själva varit lärare för att visa att vi inte har färdiga svar och perfekta metoder vi heller.

5. Diskussion och avslutande kommentarer

Arbetet med handboken har inte bara varit en inspiration för oss som snart ska ut i "verkligheten", utan den har även väckt en del tankar kring just den verkligheten vi ska ut i och som kommer att kallas "vår arbetsplats". Vi visste redan innan att möjligheten på denna arbetsplats till kompetensutveckling var begränsad, men genom våra efterforskningar om hur det verkligen ser ut för personalen på skolorna har vi fått erfara att mycket finns kvar att göra.

Rapporterna från lärarförbunden och arbetsmiljöverket som presenterades i litteraturgenomgången har bekräftat det som vi genom samtal med lärare på våra praktikplatser har fått reda på. Det finns satsningar, även på riksnivå, som är avsedda att öka lärares möjlighet till kompetensutveckling. Men ramarna för dessa har hittills gjort det omöjligt för de flesta att ens fundera på att delta. Satsningen *Läraryftet* som av Lärarnas Riksförbund utvärderades 2007, är ett lysande exempel på att det inte räcker med statliga pengar och en vision, utan att det krävs fler konkreta och praktiska planer som lätt går att genomföra på den enskilda skolan. Att projektet inte ens diskuterades i en tredjedel av alla kommuner är mycket förvånande, och att man i hög utsträckning i övriga fall inte kommit

³² Patel & Davidson 2003:70

överens eller ens diskuterat villkoren för de deltagande lärarna visar på sätt och vis att projektet inte tagits på allvar. Här menar vi, att satsningen slår snett mest pga. att aspekterna kompetensutveckling och fortbildning lyfts utanför arbetsplatsen, medan vi vill hävda att dessa aspekter borde vara integrerade i det dagliga arbetet. Med detta inte sagt att fortbildning och kompetensutveckling inte kan ske utanför skolan också, men om så många som möjligt ska ha möjlighet till vidareutveckling, så är det nästan en förutsättning att den förläggs till arbetsplatsen. Skolan är inte statisk, den förändras både genom de nya nationella uppdrag den får och genom det föränderliga samhället runtomkring³³. Detta kräver i sin tur att de som jobbar i skolan både driver på utvecklingen av skolan och har chans att själva utvecklas.

En oroande siffra hittade vi, som ovan redan nämnts, i Lärarförbundets artikel *Kvalificerande arbete – lärares vardagliga arbete som bas för lärarprofessionens autonomi*, där det framgår att endast 2% av de tillfrågade lärare sysslade med någon form av individuell kompetensutveckling på sin undervisningsfria arbetstid³⁴. Att det inte beror på brist på intresse visar arbetsmiljöverkets rapport från 2002, där enkäter skickades ut till samtliga av Sveriges rektorsområden. De psykosociala problem vid arbetsplatserna omnämndes frekvent och svarsalternativ som indikerade en *känsla av otillräcklighet hos personalen*, problem i samband med *handledning, fortbildning, utvecklingssamtal och gruppdynamisk utbildning* samt *brist på tid till eftertanke och reflektion* förekom i hög utsträckning, som redan nämndes i presentationen av rapporten i litteraturgenomgången³⁵. I *Respekt för läraryrket* understryks det ytterligare att det finns ett behov till kompetensutveckling för lärarna, även om boken fokuserar på yrkesspråk och yrkesetik, så är det frågan om kompetensutveckling likväl³⁶. Så intresset, eller till och med behovet, hos lärarna finns, men yttre faktorer som brist på tid, brist på pengar och försämrade villkor för lärare som vill delta i utvecklingsprojekt sätter stopp för många planer.

Kan man möta alla elever i ett och samma klassrum på deras egen nivå? "I regeringens proposition (prop.1992/93:220) om en ny läroplan poängterade regeringen samtidigt vikten av realistiska mål som skulle vara möjliga för alla barn och ungdomar att nå. (...) (det) betonas vikten av att elevers individuella förutsättningar särskilt uppmärksammas³⁷". Vi finner ofta att det finns regler och lagar som skyddar eleven och ger denne sin fullständiga rätt till bästa förutsättningar att lyckas med sin skolgång. Det är naturligtvis så det bör vara, att vi skall tillmötesgå alla på deras nivå. Men går det? Och har vi regler och lagar som skyddar och stärker oss som verksamma lärare att kunna bedriva denna förstklassiga undervisning? Eller skall vi behöva känna brister och tillkortakommanden p.g.a. något vi inte kan styra över?

Den pedagogiska forskningen visar vad som gynnar lärandet bäst hos den individuella eleven och lärarutbildningen distribuerar forskningen till studenterna och studenterna examineras till stor del med tanke på hur goda deras kunskaper om denna forskning är. Skolans främsta uppdrag är att alla elever skall klara av att gå ut grundskolan med godkända betyg. Men skolan styrs av statliga och kommunala myndigheter samt lagar som grundar sig på ibland helt andra faktorer än de pedagogiska, så som exempelvis näringslivets krav, konkurrenskraft bland eleverna och elitism "Snarare speglar läroplanerna de strömningar som finns i det

³³ Carlgren & Marton 2001:78

³⁴ Lärarförbundet 2006:21

³⁵ Arbetsmiljöverket 2002:13

³⁶ Colnerud & Granström 2002:126, 186

³⁷ Persson 2001:125-126

omgivande samhället – inte bara inom det politiska livet utan inte minst inom näringslivet."³⁸. Vart tog forskningen vägen? Eller snarare, vad hände i kopplingen mellan forskning, de faktiska behoven ute i skolorna och vad som kommer att styra skolans utformning idag? Här kan det finnas fler svar. Ett kan vara att det är fler parter än de som besitter faktisk kunskap som vill delta i skolans utveckling. Många intressenter som vill dra åt olika håll och vara med och forma dagens skola till deras fördel. Det kan tyckas förståeligt, för det gäller ju trots allt något vi alla varit med om. Alla har gått i skolan och de flesta har barn som går eller skall gå i skola. Så det vore inte mer än rätt att alla får vara med och bestämma. Det skulle vara intressant att se om de som resonerar på detta sätt resonerar så även kring t.ex. sjukvård och klinisk kirurgi, juridik eller varför inte vintillverkning? Förmodligen vill de ha mycket att säga till om även inom dessa områden, men de respekterar de yrkesutövandes professionella kunskaper och ifrågasätter inte dem på samma sätt som de ifrågasätter lärare. Är det p.g.a. gammal tradition eller vad kan det bero på?

När våra politiker i valkampanjer och i massmedia uttrycker en vilja att sträva mot målet att bedriva världens bästa skola, skänker de då samma respekt gentemot läraryrkets kompetens och profession att vara med och utveckla denna morgondagens skola som de skänker t.ex. läkarkåren i fråga om deras verksamhetsförändringar och yrkesutövande? Eller ser de sig själva som bättre kompetenta till att fatta dessa beslut och tillvägagångssätt? I så fall hur kan då politiker och beslutsfattare hävda att de vill och skall få fram världens bästa skola om de som utbildar sig i flera år till lärare inte är de som anses besitta den kunskap som krävs för att utforma och bedriva världens bästa undervisning? Med de resursmöjligheter den kommunala skolan m.fl. innehar idag och med de styrningar som sker utifrån skolan kan det uppstå situationer, t.ex. som dem i vår handbok, då vi inte kunnat möta varje elev på dess nivå. Till följd av att vi helt enkelt inte räcker till eller för att det finns många olika faktorer att väga in som inte nödvändigtvis har med den bästa lärandesituationen för eleven att göra. Vad skulle då göra det möjligt för oss att räcka till och vara den gode pedagogen vi alla vill vara blir den stora frågan?

Så om viljan till fortbildning och kompetensutveckling finns hos lärarna, men ramarna inom vilka denna kompetensutveckling ska ske gör det omöjligt för lärare att delta i de satsningarna som har gjorts, hur ska problemet då lösas? Det mest önskvärda svaret vore förstås att man satsade både pengar och energi på projekt som verkligen kan genomföras och som inte medför stora nackdelar för de deltagande. Genom att man dock inte kan räkna med en sådan utveckling, krävs det andra, mindre kostsamma och därmed mer individbundna lösningar. Om inte staten, kommunen eller skolledningen kan erbjuda alla en rättvis chans till kompetensutveckling och fortbildning, så ligger ansvaret hos individen själv. Därför har vi gjort vår handbok, som på ett förhoppningsvis underhållande och lättsmält sätt leder läsaren in i djupare teoretiska tankegångar till det moderna läraruppdraget och därmed ger möjlighet till fördjupningar inom litteraturen. Den tränar även läsaren att börja reflektera kring sitt arbete och ger en begränsad men dock överskådlig översikt över forskningsläget idag. Vår förhoppning är att lärare själva hittar vägar till att höja sin individuella kompetens och i förlängningen den kollektiva med sina kollegor ... för det verkar inte som om någon annan kommer till deras hjälp.

³⁸ Orlenius 2001:14

6. Litteraturförteckning

Kursböcker:

Carlgren, Ingrid & Marton, Ference (2001). *Lärare av i morgon*. Kristianstad: Lärarförbundet.

Colnerud, Gunnel & Granström, Kjell (2002). *Respekt för läraryrket – om lärares yrkesspråk och yrkesetik*. Stockholm: HLS förlag.

Dysthe, Olga. (Red.). (1996). *Dialog, samspel och lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Folkesson, Lena, Lendahls Rosendahl, Birgit, Längsjö, Eva & Rönnerman, Karin (2004). *Perspektiv på skolutveckling*. Lund: Studentlitteratur.

Kernell, Lars-Åke (2002). *Att finna balanser*. Lund: Studentlitteratur.

Marton, Ference & Booth, Shirley (2000). *Om Lärande*. Lund: Studentlitteratur.

Orlenius, Kennert (2001). *Värdegrunden - finns den?* Stockholm: Runa förlag.

Persson, Bengt. (2001). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber.

Säljö, Roger (2000). *Lärande i praktiken*. Stockholm: Prisma.

Wellros, Seija. (1998). *Språk, kultur och social identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Metodikböcker:

Backman, Jarl (1998). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

Patel, Runa & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Undersökningsrapporter:

Ett lyft för lärarna? – Kommunernas hantering av den statliga fortbildningssatsningen
Lärarnas Riksförbund (2007).

Kvalificerande arbete – lärares vardagliga arbete som bas för lärarprofessionens autonomi
Lärarförbundet (2006)

Skolans arbetsmiljö – resultat av enkätundersökning våren 2002 Arbetsmiljöverket (2002).

7. Bilagor

Problemsituationerna i textform:

Situation 1:

Elev: Jag kan inte!

Lärare: Jo då, du är mycket bättre än vad du tror.

Situation 2:

(Eleverna introduceras för ett avancerat matematiskt innehåll)

Lärare: Jag är helt på er sida, jag tycker också att det här är svårt.

Situation 3:

Elev: Vad blir g-moll i C-Dur?

Lärare: Det där är avancerad harmonik, det ska vi inte gå in på ännu.

Situation 4:

(Eleverna Tomas och Lisa har bytt kläder inför Luciatåget, Tomas är nu Lucia, Lisa tomte)

Elev: Lisa ville vara tomte i år, så vi bytte.

Lärare: Javisst! Det är inget konstigt med det ... helt normalt.

Situation 5:

Elev: Det är alldeles för svårt!

Lärare: Jag vet, men med lite övning kommer vi så småningom att nå dit.